

Trgovina z ljudmi kot novodobno suženjstvo

✍️ Sandi Čurin



Trgovina z ljudmi je pojav novodobnega suženjstva, katerega širša definicija zajema različne namene tovrstnega trgovanja, po drugi strani pa osvetljuje večplastni vidik problematike kot take.

Različne oblike in nameni trgovine z ljudmi Spolno izkoriščanje

Ta oblika trgovine z ljudmi je še vedno najbolj prepoznavna, predvsem v Evropi. Razvejanost trgovine z ljudmi za namen spolne zlorabe se kaže od raznovrstnosti in specializacije ponudbe do rastočega dobička. Zaznani so primeri dobro organiziranih kriminalnih združb, pa tudi zgolj posameznikov ali priložnostnih skupin, ki se ukvarjajo z zlorabo oziroma izkoriščanjem prostitucije. Zanimivost, na katero opozarjajo študije, je različna narodnost žrtev, kar pomeni nove in nove države izvora. Prav tako pa je v evropskem prostoru prepoznan način tako imenovane notranje trgovine z ljudmi za ta namen, ki najpogostejše prizadene otroke. Žal uradne statistike držav tega ne kažejo. Tovrstna trgovina z ljudmi še vedno najbolj prizadene ženske in mladostnice (ICMPD, 2010: 127).

Način dela kriminalnih združb se sčasoma tudi na tem področju spreminja. Ob prevladujočem fizičnem nasilju se vse bolj pojavljajo tako imenovani mehki načini prisile, pogajanj, psihični pritiski ipd. Zavedati se je treba, da se žrtve vedno znajdejo v izkoriščevalskem položaju ne glede na to, ali so prvotno na ponudbo pristale, in ne glede na to, kako se je to zgodilo.

Velik dejavnik trgovanja zaradi spolnega izkoriščanja je povpraševanje po tovrstnih storitvah. Raziskave o medsebojni odvisnosti med prostitucijo, njeno legalizacijo na Nizozemskem na eni strani oziroma kriminalizacijo uporabnikov storitev v skandinavskih državah na drugi strani še niso enotne glede tega, kako to vpliva na sam pojav trgovine z ljudmi za ta namen. Ne glede na to ostaja delovanje, povezano z bojem proti trgovini z ljudmi, prednostna naloga, še več, osredotočiti se mora na zmanjševanje povpraševanja (Di Nicola idr., 2009).

Pri ozaveščanju ciljnih skupin ljudi kot mogočih žrtev, to je predvsem mladostnikov in tujcev, je pomembno delo civilnih organizacij (Medresorska delovna skupina za boj proti trgovini z ljudmi, 2010). Kljub temu še vedno niso standardizirani postopki prepoznavanja žrtev v odnosu do mogočih, domnevnih oziroma prepoznanih žrtev trgovine z ljudmi.

Civilne organizacije prav tako najpogostejše zagotavljajo različne oblike pomoči žrtvam trgovanja na podlagi projektov, ki jih večinoma financirajo države ali pa mednarodne organizacije.

Prisilno beračenje in druga manjša kazniva dejanja

Na tem področju ni sistematičnih in primerljivih podatkov. Ti se v glavnem nanašajo na prisilno beračenje otrok, čeprav je znano, da so v to obliko izkoriščanja prisiljeni tudi odrasli, predvsem invalidi. V Evropi so žrtve prisilnega beračenja pretežno romski otroci pod nadzorom staršev, sorodnikov ali skrbnikov. Znani pa so tudi primeri ugrabitev in bolj organiziranih oblik trgovanja z otroki za ta namen. Kot nedavno uspešno končan primer naj navedemo operacijo *Golf*, ki

jo je izvedla *Skupna preiskovalna skupina (JIT)* med Anglijo in Romunijo (<http://www.bbc.co.uk>).

Seveda je treba tudi v teh primerih razlikovati med beračenjem otrok, ko otroci beračijo pod prisilo – kar je ključni proces njihovega izkoriščanja – oziroma ko beračijo v okviru družine zaradi socialne in gmotne ogroženosti in je to le njihov prispevek k 'izboljšanju razmer'. V slednjem primeru gre predvsem za kršenje otrokovih pravic.

Prisilno razpečevanje mamil, žeparstvo, drobne tatvine ipd. so nove pojave oblike ali nameni trgovine z ljudmi, katere žrtve so pretežno otroci. O teh pojavih je premalo podatkov, da bi lahko postavili neko oprijemljivo tezo. Se pa ti nameni velikokrat prepletajo s prisilno prostitucijo. Prepogosto so te žrtve obravnavane kot storilci teh tako imenovanih manjših kaznivih dejanj in ne kot žrtve trgovanja.

Presaditev človeških organov in trgovina s človeškimi organi, tkivom in celicami

Po *Konvenciji Združenih narodov proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu* ter *Protokolu za preprečevanje, zatiranje in kaznovanje trgovine z ljudmi, zlasti ženskami in otroki* je trgovina z ljudmi za namen presaditve organov vključena v opredelitev tega pojava tako kot vse druge oblike ali nameni izkoriščanja. Zajema tri bistvene sestavine: aktivnost, način izvedbe in namen (Državni zbor RS, 2004).

Poleg tega je treba opozoriti še na en pojav – trgovino z organi, tkivom in celicami (OTC), ki praviloma ne vsebuje vseh treh sestavin, značilnih za trgovino z ljudmi. Mednarodna strokovna javnost se še ni poenotila glede same opredelitve in prepletenosti obeh pojavov, to je trgovine z ljudmi za na-

men presaditve organov in trgovine s človeškimi organi, tkivom in celicami. To se kaže v neenotnosti pri pripravi strategij in nasploh boja proti temu pojavu (OVSE, 2010).

Pri trgovini z OTC so predmet kaznivega dejanja organi, tkiva in celice, pri trgovini z ljudmi pa ljudje, ki jih izkoristijo za presaditve organov. Trgovina z OTC sama po sebi ne opredeljuje izkoriščanja kot takega, vendar pa ni podvržena standardiziranim medicinskim kontrolam in ogroža javno zdravstvo.

Kakor koli, oba pojava sta v domeni dobro organiziranih in strukturiranih združb, v katerih sodelujejo rekrutorji, potovalne agencije, zasebne klinike, zdravstveni delavci in drugi.

odstraniti ledvico na zasebni kliniki. Ugotovljeno je bilo tudi, da je bilo približno 20 oseb iz revnih slojev Moldavije, Kazahstana, Rusije in Turčije rekrutiranih in preslepljenih ter pripeljanih na Kosovo z lažno obljubo o izplačilu 14.500 evrov za ledvico. Prejemniki naj bi za ta organ plačali med 80.000 in 100.000 evrov. Obtožnica bremeni pet kosovskih državljanov, med njimi tudi nekdanjega zdravstvenega ministra in turškega zdravnika, in sicer zaradi kaznivega dejanja trgovine z ljudmi za namen presaditve organov (<http://www.bbc.co.uk>).

Trgovina z otroki

Ta zajema številne ranljive skupine otrok, kot so otroci migranti, otroci brez spremstva, prosilci za azil, otroci begunci, zapuščeni otroci, otroci ulice, otroci staršev, ki so žrtve trgovanja. Vse našteje skupine so dokaj enostavne tarče brezobzirnih trgovcev in izkoriščevalcev. Ti otroci so žrtve vseh oblik izkoriščanja v trgovini z ljudmi. Zaradi svoje nezrelosti in mladosti so dokaj enostaven predmet manipulacij, zastraševanj, psihičnega in fizičnega nasilja.

Zaradi izpostavljenosti nadzoru pristojnih organov so otroci, ki so žrtve trgovanja predvsem za namen spolne zlorabe, pogosto premeščeni iz enega v drugo okolje. Sicer pa, kot je bilo že omenjeno, so otroci kot žrtve trgovanja najpogostejše uporabljeni tudi za manjša kazniva dejanja, kot so na primer prisilno beračenje, tatvine, razpečevanje mamil ipd. Raziskave

Trgovina z ljudmi za namen delovnega izkoriščanja oziroma prisilnega dela

Vsakodnevno je na milijone ljudi zavedenih, ogroženih, izkoriščanih in prisiljenih v delo v različnih panogah, kot so gradbeništvo, tekstilna industrija, kmetijstvo, rudarstvo, živilska industrija, hišni servisi. Večji delež letih predstavljajo otroci. Po podatkih Mednarodne organizacije dela (ILO) je bilo v obdobju 2004–2008 kar 215 milijonov otrok ujetih v različne oblike prisilnega dela (ILO, 2010a). Ob tem je treba opozoriti, da ti primeri še ne izpolnjujejo vseh pogojev iz kazensko-pravne opredelitve trgovine z ljudmi oziroma trgovine z otroki.

Različnost in oblike izkoriščanja so v domišljiji ljudi lahko neskončne, opozorimo pa naj na trenutno najaktualnejše oblike izkoriščanja, kot so prisilno beračenje, manjša kazniva dejanja, tatvine ter razpečevanje ukradenega blaga in prepovedanih drog. Po podatkih Mednarodne organizacije dela je v svetu približno 2,45 milijona žrtev trgovine z ljudmi. V to ni vključena tako imenovana dolžniška odvisnost (angl. debt bondage) kot prefinjena oblika kombinacije groženj in gmo- tne odvisnosti posameznika kot žrtve (OVSE, 2010).

Če pogledamo še z vidika zaslužka, je ta približno 32 milijard dolarjev letno, kar pomeni, da je trgovina z ljudmi zelo donosen posel, temelječ na izkoriščanju milijonov ljudi, ki so pri tem praktično samo blago.

Izkoriščanje prisilnega dela se tako rekoč napaja iz vira ranljivih migrantov, pa tudi drugih posameznikov znotraj državnih meja. Pri tem pa je treba upoštevati, da niso vsi migranti tudi žrtve trgovanja. Izkoriščanje dela v trgovini z ljudmi temelji na pogosto navidezno ustvarjeni dolžniški odvisnosti, pa tudi nasilju.

Tudi v kar precejšnjem številu evropskih držav nekatere delovne panoge nimajo zagotovljenih minimalnih mednarodnih delovnih standardov. To se kaže v neenaki zaščiti delavcev, ko gre za obliko minimalne plače, dolžino delovnika, pripadajoči dopust, nadurno delo in socialno var-



Foto: Peter Prebil

Primer Kosovo: Preiskava se je začela na podlagi prepoznavne turškega državljanca, ki si je dal za znanega prejemnika

v Evropi kažejo, da bi morale številne države izpeljati reformo zaščite otrok in otrokovih pravic (UNICEF, 2009: 6).



nost. Bolj kot je negotov položaj takega delavca, večja je njegova odvisnost od delodajalca in s tem izpostavljenost oziroma ranljivost.

Te različne, že strukturne funkcije izkoriščanja povečujejo ranljivost posameznikov:

- žrtvam trgovanja so pogosto zaseženi dokumenti, zaradi česar so prisiljene v daljši delovni čas, delno izplačilo plač, obremenitev z navideznimi stroški nastanitve ipd.;
- pogosto so ti ljudje socialno in fizično izolirani ter nezmožni komuniciranja zaradi neznanega jim okolja;
- izpostavljeni so pogostim poniževalnim dejanjem, spolni zlorabi, tudi posilstvom in psihičnemu nasilju, kar je vzrok za njihovo nerazumno prepričanje, da kljub neznosnim razmeram ne morejo zapustiti nastalega položaja niti si ga ne upajo.

Ena od oblik izkoriščanja prisilnega dela je t. i. služabništvo na domu (angl. domestic servitude). Za ta namen je kot ranljiva socialna skupina izkoriščan velik delež žensk, zaradi česar smo priča feminizaciji revščine in neuravnoteženi moči spolov (ILO, 2010b).

To je današnja realnost. Da bi to preprečili, je treba spremeniti gledanje na trgovino z ljudmi kot obrobni pojav, povezan zgolj s prostitucijo. Dejstvo je, da trgovina z ljudmi postaja skrb vzbujajoč pojav, neposredno povezan s svetovno gospodarsko krizo.

Medsebojna odvisnost v globaliziranem svetu boja za ustvarjanje vse večjega dobička in naraščajoča gospodarska konkurenčnost se posledično kažete v zniževanju proizvodnih stroškov. Po drugi strani pa se povečanje potrošnje in pestrost ponudbe kažete v naraščanju povpraševanja po ceneni delovni sili, kar nekatere gospodarske panoge vodi v nagnjenost k uporabi žrtev trgovanja za delovno izkoriščanje.

Nevarnost je, da v globalnem smislu trgovina z ljudmi lahko postane strukturni del nekaterih gospodarskih panog, kot so kmetijstvo, gradbeništvo, tekstilna in živilska industrija. To tako imenovano večplastno priložnost svetovne ekonomije lahko s pridom izkoriščajo kriminalne združbe, pri čemer uporabljajo socialno ranljive skupine delavcev, predvsem migrante.

Kakšne so torej poleg ustreznega pregona tovrstnih kaznivih dejanj še druge možnosti ukrepanja?

- Seveda se lahko največ naredi s preventivo. Na strani povpraševanja imajo v posameznih panogah veliko vlogo gospodarske družbe, ki se v sodelovanju s sindikati in nevladnimi organizacijami zavezujejo k spoštovanju načel neizkoriščanja delovne sile, predvsem tistih delavcev, za katere se lahko domneva, da so žrtve trgovanja z ljudmi. Takih zavez je v svetu kar nekaj (http://www.ungift.org/docs/ungift/Athens_principles.pdf).

- Pri pomoči žrtvam trgovine za namen izkoriščanja prisilnega dela bi se lahko zgledovali po že vzpostavljenem in uveljavljenem sistemu pomoči žrtvam trgovanja za namen spolne zlorabe. To je predvsem naloga nevladnih organizacij v sodelovanju s sindikalnimi združenji.
- Izboljšanje prepoznavanja in zaščite tovrstnih žrtev trgovine z ljudmi zahteva večje sodelovanje s civilnimi pobudami, proaktivno vlogo delovnih inšpekcij, sindikatov in migracijskih uradov.

V Sloveniji lahko govorimo predvsem o zlorabi in izkoriščanju pri zaposlovanju tuje delovne sile. Gre za prevare, goljufije in druge elemente, ki so podobni rekrutiranju in novačenju v trgovini z ljudmi. Prepoznavajo tako imenovani nevidni obliki delovnega izkoriščanja in prisilnega dela je dejanski izziv za vse, tako za strokovno kot splošno civilno javnost. ■

Literatura

Di Nicola, Andrea; Cauduro, Andrea; Lombardi, Marco; Ruspini, Paolo (2009): *Prostitution and Human Trafficking: Focus on Clients*. Springer.

Državni zbor RS (2004): *Zakon o ratifikaciji Protokola za preprečevanje, zatiranje in kaznovanje trgovine z ljudmi, zlasti ženskami in otroki, ki dopolnjuje Konvencijo Združenih narodov proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu (MP-TLMOK)*. Ur. l. RS-MP, št. 15/2004.

ICMPD (2010): *Legislation and the Situation Concerning Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation in EU MS*. International Centre for Migration Policy Development, str. 127.

ILO (2010a): *Accelerating Action against Child Labour*. Global Report. Ženeva: International Labour Office.

ILO (2010b): *Report IV: Decent Work for Domestic Workers*. Ženeva: International Labour Office.

Medresorska delovna skupina za boj proti trgovini z ljudmi (2010): *Akcijski načrt Medresorske delovne skupine za boj proti trgovini z ljudmi za obdobje 2010–2011*. Sklep Vlade RS, št. 23100-4/200, januar 2010.

OVSE (2010): *Annual Report of the Special Representative and Coordinator for Combating Trafficking in Human Beings*. Dunaj, OVSE.

Spletni vir, pridobljeno 12. 11. 2010: <http://www.bbc.co.uk>.

Spletni vir, pridobljeno november 2010: http://www.ungift.org/docs/ungift/Athens_principles.pdf.

UNICEF (2009): *Risk and realities of Child Trafficking and Exploitation in Central Asia*. Ženeva: Unicef, str. 6.